

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ СУДОВИХ АКТІВ ЯК ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

ГРИМИЧ Майя Костянтинівна - аспірант Міжрегіональної академії управління персоналом

УДК 342.56 (477)

В статті обобщені і проаналізовані теоретико-правові підходи к поняттю правового акта и, в частности, судебного акта (решения), выявлены существенные различия между понятиями «судебное решение» и «решение суда», предложено авторское видение терминологической сущности «судебных актов как источника административного процессуального права Украины». Обосновано правовую природу судебных актов как источника административного процессуального права Украины и, соответственно, определены их основные признаки.

Ключові слова: джерело права, судовий акт, нормативно-правовий акт, правовий акт, рішення суду, судові рішення, адміністративне процесуальне право.

Постановка проблеми

Динаміка розвитку суспільно-правових відносин у сучасних умовах обумовлює виникнення значної кількості специфічних правових актів, визнаних законодавчо і пов'язаних із особливостями діяльності того чи іншого органу державної влади. Статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека проголошуються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому встановлюється, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, у тому числі й органів суду, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, адже згідно зі ст. 124

Конституції України [1] правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Тому цілком очевидно, що місце судових органів у системі органів державної влади та їх значимість в адміністративно-правовому регулюванні суспільних відносин відповідно актуалізує питання правової природи судових актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не вирішені раніше проблеми

Проблематику правових актів у теорії адміністративного права та, зокрема, окремі аспекти судових актів досліджувала низка вітчизняних і зарубіжних науковців, у тому числі: В.Б. Авер'янов, С.С. Алексеєв, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.Г. Гончаренко, А.В. Грабильніков, Т.О. Гуржій, Е.Ф. Демський, В.В. Долежан, А.М. Колодій, Р.О. Куйбіда, І.Є. Марочкін, О.Ф. Ноздрачев, О.М. Пасенюк, Г.І. Петров, Г.М. Писаренко, В.М. Савицький, А.О. Селіванов, О.І. Сироїд, В.П. Тимошук, С.В. Тихомиров, Г.О. Христова, С.В. Щербак, О.В. Шопіна, М.Й. Штефан та інші. Проте комплексні науково-правові дослідження судових актів як джерел адміністративного процесуального права в Україні практично відсутні.

Отже, **метою** статті є визначення правової природи та сутності судових актів як джерел адміністративного процесуального права України.

Виклад основного матеріалу

Слід погодитися з розповсюдженою в наукових колах думкою, що поняття загалом правового акту належить до найпоширеніших у юридичній науці, правотворчості, використанні суб'єктами права різноманітних його форм, у службових та інших документах, навчальному процесі тощо. У повсякденному житті громадяни мають справу з величезною кількістю правових актів – складовою правового життя, що є найважливішим засобом задоволення потреб суб'єкта, його інтересів [2]. Тому важливо визначитися спершу з сутністю поняття судового акту, яке наразі не закріплено законодавчо.

У загальному розумінні акт (з лат. *actus* – дія) – це окремий прояв будь-якої діяльності; дія, подія, вчинок; писаний указ, грамота, постанова державного, суспільного значення; офіційний документ, протокол, запис про який-небудь факт [3, с.28]. З цього приводу В.В. Ковальська зауважує, що якщо акт – це дія, вчинок, то дії направлені на досягнення певного результату, незалежно від того, ким вони здійснюються, можна вважати правовими актами [4, с.237]. При цьому під актом розуміють не лише дії виконавчо-розпорядчого характеру, направлені на встановлення загальних правил поведінки, безпосередні зміни або припинення конкретних правовідносин [5, с.3-4], але й безпосередньо результат таких дій – державно-владні акти, прийняті на основі і для виконання законів і указів органами державного управління у процесі практичного виконання функцій держави [6, с.178].

На думку Ю.П. Битяка, актом є офіційний припис, який заснований на законі, прийнятий суб'єктом управління у порядку одностороннього волевиявлення в межах його компетенції з додержанням встановленої форми та процедури і спрямований на досягнення встановленого законодавством результату [7, с.156]. При цьому, як слушно підкреслює Р.Ф. Васильєв, правовий акт відображає волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, що регулює суспільні відносини шляхом встановлення (зміни, скасування, зміни сфери дії) правових норм, а також встановлення (зміни, припинення) конкретних правовідносин, результати якого

фіксуються в документальній формі [8, с.3-25]. Розповсюдженою є й точка зору щодо розгляду правового акту як офіційного письмового документу, що породжує певні правові наслідки, утворює юридичний стан та спрямований на регулювання суспільних відносин [9, с.503].

Цікаво звернути увагу й на те, що в ст.1 проекту Закону України «Про нормативно-правові акти» № 7901 від 1.12.2010 р. була спроба закріпити поняття нормативно-правового акту як офіційного документу, прийнятого (виданого) уповноваженим на це суб'єктом у визначених законом формі та порядку, що містить норми права [10], проте даний закон так і не був прийнятий Верховною Радою України.

Аналогічно термінологічна невизначеність має місце і в адміністративному судочинстві, де термін «судовий акт» самостійно практично не використовується і вживається переважно як синонім «судового рішення», і дані поняття, як правило, вживаються для пояснення сутності одне одного. Зокрема, Г.М. Писаренко стверджує, що результатом здійснення правосуддя, тобто наслідком встановлених у справі обставин, є ухвалений відповідно до норм матеріального та процесуального права акт – судове рішення [11, с.43-44]. Р.О. Куйбіда зазначає, що основним актом реалізації судової влади є судове рішення. Причому судове рішення хорошої якості, на думку автора, є викладеним доступною для розуміння сторін мовою актом судової влади, в якому дано неупереджену правову оцінку наданим сторонами доказам і наведеним аргументам та застосовано закон відповідно до обставин справи [12, с.6-8]. Натомість В.В. Комаров пояснює, що судове рішення – це правозастосовчий акт, встановлений іменем України, оформлений у вигляді процесуального документа, яким владно підтверджується наявність чи відсутність спірного правовідношення, внаслідок якого воно перетворюється у безспірне на основі встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи [13, с.194].

У даному контексті важливо звернутися до законодавчої бази. Так, у ст.14 Кодексу адміністративного судочинства України зазначається, що розгляд справи в адміністра-

тивному суді закінчується судовим рішенням, що ухвалюється іменем України [14]. У ст.13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI закріплено, що судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України [15]. Згідно з Постановою Пленуму Вищого адміністративного суду України №7 від 20.05.2013 р. найважливішим результатом здійснення правосуддя адміністративними судами є ухвалення судового рішення – акту правосуддя, ухваленого згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства, який є обов'язковим до виконання на всій території України [16].

Аналогічно й у Конституції України фігурують лише поняття «судове рішення» та «рішення суду». Зокрема, у ст. 124 Конституції України зазначається, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України [1]. А в ст. 129 Конституції України серед основних засад судочинства в пункті 9 вказано на «обов'язковість рішень суду» [1]. У даному контексті важливо розуміти відмінність даних понять. На нашу думку, поняття «судове рішення» за змістом є ширшим і охоплює в тому числі й вужче за змістом поняття «рішення суду», а також інші акти правосуддя (наприклад, ухвала суду). Крім того, наприклад, у ст. 208 Цивільного процесуального кодексу України визначені форми судових рішень: ухвали, рішення, постанови [17], що підтверджує правильність зазначених міркувань.

З цього приводу В.І. Шишкін зауважує, що рішення суду – один з видів судового рішення, яке постановляють суди України за розглядом справ по суті у конституційному, цивільному, господарському, адміністративному та кримінальному судочинстві [18, с.781]. Використовує й І.В. Андронов поняття «рішення» як узагальнююче стосовно процесуальних актів, що ухвалюються органами суду [19, с.204]. При цьому А.В. Грабильніков підкреслює, що використання терміна «судове рішення» як узагальнюючого для всіх актів суду є характерним не тільки для цивільного процесуального законодавства,

але й у господарському процесі, в адміністративному, в кримінальному через прагнення законодавця уніфікувати термінологію, яка використовується в різних видах судочинства щодо до актів судової влади [20, с.81-82].

У той же час, на нашу думку, для того, щоб не виникало плутанини при застосуванні понять «судові рішення» та «рішення суду», вважаємо доцільнішим в контексті дослідження як узагальнююче поняття використовувати замість «судові рішення» термін «судові акти», які в цілому є синонімічними поняттями.

Отже, судові акти (судові рішення) – це офіційні правотворчі документи – джерела адміністративного процесуального права України, ухвалені у встановленій формі, згідно з передбаченою законодавством процедурою та в межах компетенції Конституційного Суду України, Верховного Суду України та міжнародних судів згідно із конституційними засадами, нормами матеріального та процесуального права, принципами адміністративного судочинства з метою вирішення спірних правовідносин, заповнення прогалин чи тлумаченням чинного законодавства тощо, і які є обов'язковими до виконання в Україні.

Варто зауважити, що глибоке дослідження сутності судових актів обумовлює необхідність ретельного вивчення правової природи, що знаходить відображення, насамперед, у їх ознаках.

Цікавими вважаємо напрацювання Е.Ф. Демського з цього питання, який стверджує, що правова природа судових рішень характеризується наступними ознаками: 1) це імперативні акти, у яких виражено державну волю щодо конкретного правовідношення і дія яких поширюється виключно на учасників адміністративного спору; 2) це процесуальні документи, у яких відображається інформація про процедуру захисту прав, свобод та інтересів учасників спірних правовідносин; 3) це юридичні факти, з якими пов'язується виникнення, зміна або припинення правовідносин; 4) це акти застосування, які опосередковують засоби реалізації норм матеріального права при вирішенні спірних правовідношень у публічній сфері;

5) судові рішення тягнуть за собою настання преюдиційних наслідків, відповідно до яких обставини, встановлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини тощо [21, с.327-328].

У свою чергу, Г.О. Христова виділяє наступні риси юридичних (у т.ч. судових) актів: 1) існує у словесно-документальному вигляді; 2) характеризується особливою формою викладення інформації; 3) мають вольовий характер; 4) є засобом реалізації компетенції органів держави; 5) мають офіційний характер, видаються від імені уповноваженого державного органу; 6) мають державно-владний характер, є обов'язковими для дотримання та виконання всіма суб'єктами права, яких вони стосуються, на всій території держави, що забезпечується всіма засобами державної підтримки (до примусу); 7) виступають імпульсом (виконуючи роль і його цілі, і його засобу), ланкою в правовому ланцюзі – правосвідомість, установка, правові потреби, правочілеукладання, правотворчість, правореалізація, юридична дія та стан тощо [22, с.31-34].

Висновки

Узагальнюючи та уточнюючи вищесказане, вважаємо, що правова природа судових актів полягає, насамперед, у наступному: 1) судові акти є джерелами адміністративного процесуального права; 2) судові акти мають правотворче та правозастосовне значення для фізичних та юридичних осіб, для громадськості та держави в цілому; 3) судові акти ухвалюються/приймаються у встановленому законодавством порядку, згідно передбаченою процедурою, у встановленій формі; 4) судові акти мають форму актів-документів; 5) судові акти носять офіційний, правовий, вольовий, державно-владний характер; 6) характерні особливості судової влади та органів суду обумовлюють специфіку судових актів; 7) судові акти базуються на поєднанні норм матеріального та процесуального права; 8) якість та обов'язковість виконання судових актів забезпечується

виконанням/дотриманням ряду вимог та критеріїв; 9) судові акти орієнтовані на вирішення спірних правовідносин як у нормативному, так і в індивідуальному порядку, встановлюючи юридичну визначеність, відновлюючи й захищаючи права, свободи та інтереси суб'єктів правовідносин, забезпечуючи їх додержання й запобігаючи юридичній невизначеності в аналогічних ситуаціях у майбутньому; 10) регулюючи суспільно-правові відносини, у будь-якому випадку судові акти несуть за собою ті чи інші правові наслідки.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Босенко М. Суперечності у визначенні поняття «правовий акт» // Віче. – 2009. – №18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1645/>
3. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1: А – В [ред. П.Й. Горещкий, А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, Н.І. Швидка]. – К.: Наукова думка, 1970. – 799 с.
4. Ковальська В.В. Поняття, ознаки та значення нормативно-правового акту МВС України // Форум права. – 2008. – №2. – С.237-242.
5. Новоселов В.И. Акты государственного управления и укрепление законности в СССР: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1965. – 20 с.
6. Петров Г.И. Советское административное право. Часть Общая – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 178 с.
7. Адміністративне право: підручник / [Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), Д.В. Лученко, В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.]; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – [2-ге вид., переробл. та допов.]. – Х.: Право, 2012. – 656 с.
8. Васильев Р.Ф. О понятии правового акта // Вест. Моск. ун-та. Сер.11. Право. – 1998. – № 5. – С. 3-25.
9. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / Под. ред.

АНОТАЦІЯ

У статті узагальнені та проаналізовані теоретико-правові підходи до розуміння поняття правового акту і, зокрема, судового акту (рішення), виявленні сутнісні відмінності між поняттями «судове рішення» та «рішення суду», запропоноване авторське бачення термінологічної сутності «судових актів як джерела адміністративного процесуального права України». Обґрунтовано правову природу судових актів як джерела адміністративного процесуального права України, та відповідно визначено їх основні ознаки.

SUMMARY

The paper summarized and analyzed the theoretical and legal approaches to the understanding of the concept of a legal act and, in particular, judicial act (decision), revealed the essential differences between the concepts of "judgment" and "the court's decision," suggested author's vision of terminological essence of "judicial acts as a source of administrative procedural law of Ukraine". The legal nature of judicial acts as a source of administrative procedural law of Ukraine was substantiated and, accordingly, their main features were identified.

М.Ю. Тихомирова. – М.: Изд. дом М. Тихомирова, 1998. – 526 с.

10. Проект Закону України «Про нормативно-правові акти» № 7901 від 01.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7409&skl=7

11. Писаренко Г.М. Судові рішення в адміністративних справах: поняття, види, особливості ухвалення // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – №62. – С.43-51

12. Куйбіда Р.О. Посібник із написання судових рішень / Куйбіда Р.О., Сироїд О.І. – К.: «Дрім Арт», 2013. – 224 с.

13. Комаров В.В. Проблемы науки гражданского процессуального права / В.В. Комаров, В.А. Бигун, В.В. Баранкова. – Х., 2002. – 438с.

14. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – №35-36, №37. – Ст.446.

15. Про судоустрій і статус суддів від 07.07.2010 № 2453-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 41-42, № 43, № 44-45, ст.529)

16. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові

рішення в адміністративній справі» №7 від 20.05.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>

17. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40-41, 42. – Ст.492.

18. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992.

19. Андронов І.В. Питання класифікації рішень суду в цивільному процесі України / І.В. Андронов // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3-4 (19-20). – С.204-207.

20. Грабильніков А. В. Конституційно-правові основи судового рішення як акту судової державної влади // Вісник ДУЕП, серія «Право». – 2011. – С.80-84.

21. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. /- Е.Ф. Демський. – К. Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

22. Христова Г.О. Юридична природа актів Конституційного Суду України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харків, 2004. – 226 с.